

МУГАЛЛИМ ҲАМ ЎЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҶ

ISSN 2181-7138

№ 2 - 2022 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:
Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Кеңесбай АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Тўлкин АЛЛАЁРОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Аскар ДЖУМАШЕВ
Гўлнара ЖУМАШЕВА
Мырзамурат ЖУМАМУРАТОВ
Аскарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Қаххор ТУРСУНОВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Саодат ТОШТЕМИРОВА
Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Ризамат ШОДИЕВ
Зафар ЧОРИШАНБИЕВ
Бекзод ХОДЖАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА

Шўлкемлестириўшилер:
Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендириў
Министрлиги, ӨЗПНИИ
Қарақалпақстан филиалы

Ўзбекстан Республикасы
Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы
Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сўз хэм
хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге
алынды №01-044-санлы гўўалық
берилген.

Мәнзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: 224-23-00
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жуўан қайтарылмайды, журналда жәрияланған мақалалардан алынған үзиндилер «Мугаллим ҳәм ўзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN ирифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледи. Мақалада келтирилген маглыўматларға автор жуўапкер.

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ ӘДБИЯТ

Қабулова М.Т. Лирикалық қосықларды оқытыұда оқыұшылардың аұзыеки сөйлеұ	
тилин раұажландырыұ	4
Халмуратова М.Т. Оптимизация преподавания языковых дисциплин в медицинских	
вузах (на примере русского языка)	8

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Zubaydullayev O'R. Bo'lajak o'qituvchilarni art-pedagogika asosida kasbiy faoliyatga	
tauyorlashningsamarali shakl, metod va vositalari	11
Абдурахимова Д.А., Миравазов И.И. Ўзбекистон Республикаси мудофаа тизимида	
курсантлар мустакил таълимини баҳолашда кредит-модуль тизимини жорий этишнинг	
ўзига хос хусусиятлари	17
Абдурахимова Д.А., Хасанбаев Х.Х. Ўзбекистон мудофаа тизимидаги ҳарбий таълим	
муассасалари ҳарбий педагогларининг профессионал тайёргарлиги; тарихи ва таракқиети	22
Абдурахимова Д.А. Амонов Н.А. Ҳарбий-касбий компетентлик: мазмун ва моҳият	28
Zubaydullayev O'R. Bo'lajak o'qituvchilarni art-pedagogika asosida kasbiy faoliyatga	
tauyorlash texnologiyasi	33
Давронова Д.С. Оилада соглом маънавий муҳитни барқарорлаштириш шакллари	40
Маллаева О.М. Умумий ўрта таълим мактаб инглиз тили ўқитувчиларининг индивидуал	
касбий ривожланиш траекториясини лойиҳалаш	44
Mustanova G.S., Jalilov Sh. I. Shaxsning hissiy va aqliy kamol topishida musiqiy	
tarbiyaning ahamiyati	49
Azizova Z.F. Tasviriy san'at ta'limida maktabgacha va boshlang'ich ta'lim uzviyligi	52
Сулаймонова Д.Н. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларида танкидий ва креатив	
тафаккурни шакллантиришнинг самарали шакл, методлари	56
Абдураимов А. ХХ аср Туркистон ўлкасида таълим ва тарбия масаласи	
ривожланишинининг педагогик шарт-шароитлари	61
Гуламов Ж.Б. Развитие критериев и уровней ответственности у студентов вузов	
в условиях дистанционного обучения	64

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИҚ ТИЙКАРЛАРЫ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Axmedova M.B. "AL-JOMI' AS- SAHIH" asarining yoshlar ta'lim-tarbiyasidagi o'rni	
va uning jahon tillariga tarjimalari	74

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Chuyanov X.U. Differensial tenglamalarini raqamli ta'lim texnologiyalari asosida	
yechish metodikasi	75

Oteniyazov E. Geometrik masalalarni koordinatalar usuli yordamida yechishni o'rgatish	80
Rahmatova Z.G'. Thunkable texnologiyasi orqali uzluksiz ta'limda o'qitishning metodikasi va baholash mezonlari	84
Орлова Т.А. Виды задач по астрономии, и методика их решения на практических занятиях по предмету «Курс астрономии» в педагогических вузах	88

БАСЛАҒЫШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Норбўтаев Х.Б. Бошланғич таълимда экологик ҳафвсизлик маданиятини такомиллаштириш	93
Халилова Ҳ.М. Бошланғич синф ўқувчилари онгида “тарбия” фанини шакллантириш механизмларини такомиллаштиришнинг илмий-назарий асослари	98
Норбўтаев Х.Б., Жумаев Х.С. Бошланғич синф ўқувчиларида географик тушунчаларни шакллантиришнинг педагогик жиҳатлари	103
Абдусаматов А.С. Бошланғич синф ўқувчиларини ўқув-билиш фаолиятини моделлаштиришнинг ўзига хос хусусиятлари ва шакллари	108
Мирзасев О.Х. Мактабгача ёшдаги болаларда психик жараёнларнинг ривожланиш хусусиятлари	111
Умнов Д.Г. Формирование представлений у детей дошкольного возраста потребительно-экономических ценностей	117

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ХӘМ СПОРТ

Абдуллаев А., Каримова Г.Б. Ўқувчи организмнинг куникалик ҳаракат режими	123
Begimqulov O.J. O'smir yoshdagi kurashchining jismoniy tayyorgarligi	127
Begimqulov O.J. Sport maktablarida kurashchilarni tayyorlashning tashkiliy-uslubiy xususiyatlari	129
Dexqonov J.M. Voleybol tarixi rivojlanishi va musobaqa qoydolari haqida tushunchalar	133
Жамматов Ж.Ш. Гандболда юкори малакали ўйинчилар тайёрларлигини индивидуаллаштириш	137
Maxmudov B.A. Oliy ta'lim tizimining jismoniy madaniyat ta'lim yo'nalishida bo'lajak o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligi	142
Madaminov A.E. Jismoniy madaniyat ta'lim yo'nalishi talabalarining ilmiy tadqiqot faoliyatini rivojlantirishning tashkiliy-pedagogik shartlari	145
Давурбаева М.Ж. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining harakat faolligini rivojlantirish	147
Maxmudov B.A. Talabalarga jismoniy mashqlar bajarishni o'rgatish va nazorat qilish haqida	150
Jumayev A.T. Voleybol texnikasini o'rgatish	153
Исмаилов Ш. Физическое воспитание школьников в современных условиях школы	156

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада спортчилар тайёргарлигини индивидуаллаштиришнинг тамойиллари, ҳар хил амплуадаги ўйинчилар мусобақа фаолияти ўрганилган.

РЕЗЮМЕ

В данной статье исследуются принципы индивидуализации подготовки спортсменов, соревновательной деятельности игроков разного амплуа.

SUMMARY

In this article explores the principles of individualization of athletes' training, the competitive activities of players of different roles.

OLIY TA'LIM TIZIMINING JISMONIY MADANIYAT TA'LIM YO'NALISHIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARINING KASBIY TAYYORGARLIGI

Maxmudov B.A.

O'zXIA, Jismoniy tarbiya va sport fani o'qituvchisi (PhD)

Tayanch so'zlar: kompetensiya, kasbiy mahorat, jismoniy tayyorgarlik, o'qituvchi, jismoniy madaniyat, mutaxassis, pedagogik ta'lim sifat.

Ключевые слова: компетентность, профессиональные качества, физическая культура, учитель, физическая культура, специалист, качество педагогического образования.

Key words: competence, professional skills, physical training, teacher, physical culture, specialist, quality of pedagogical education.

Davlatning o'sishi jamiyat hayotining barcha sohalarining rivojlanishini belgilaydi. Bu jarayonda ta'lim alohida o'rin tutadi, uning darajasi o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi sifatiga bog'liq. Yosh avlod shaxsini shakllantirishda ta'limning har bir yo'nalishining hissasi katta. Jismoniy madaniyat inson hayotida alohida o'rin tutadi. Rivojlanayotgan yangi jismoniy madaniyat tizimi oliy pedagogik ta'lim tizimida jismoniy tarbiya o'qituvchilarini tayyorlashga tegishli o'zgarishlar kiritish zaruriyatini ta'minlaydi. Bu yangi ta'lim standart mazmuni, yangi o'quv reja va dasturlari, uch yillik o'qishga o'tish, bo'lajak mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligini oshirish yo'llarini izlashda o'z ifodasini topdi.

Tadqiqotning maqsadi oliy ta'lim yo'nalishidagi jismoniy tarbiya va sport yo'nalishidagi o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini tahlil qilish hamda bo'lajak o'qituvchilarning ta'lim sifatini oshirish yo'llarini izlashdan iborat.

Tadqiqot maqsadiga erishish kasbiy faoliyatni didaktik modelashtirish usullarini qo'llashga asoslangan «jismoniy madaniyat» yo'nalishi bo'yicha ta'lim sohasini takomillashtirishni nazarda tutadi.

“Oliy pedagogik ta'lim tizimida o'qituvchilarning umumiy pedagogik tayyorgarligi” va “O'qituvchilarni qayta tayyorlash va ularni malakasini oshirish” borasidagi maqolalar mualliflari O.A.Abdulina hamda N.N.Zagryaznina ham mutaxassislarni tayyorlashdagi asosiy muammolar o'quvchilarning shaxsiy fazilatlari bilan kasb talablari o'rtasidagi nomuvofiqlik, deb hisoblaydilar. Bu esa bo'lajak malakali o'qituvchi hissiy jihatdan barqaror, muvozanatli asab tizimiga ega bo'lishi va ijtimoiy jasorat va faollik kabi fazilatlarga ega bo'lishi kerak. [1-2].

Oliy ta'lim tizimida bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarini tayyorlash ularning kasbiy tayyorgarligini har tomonlama ta'minlashni, kasbiy ahamiyatga ega bo'lgan bilim, ko'nikma va ko'nikmalarni samarali shakllantirishni ta'minlaydi, buning yordamida bo'lajak mutaxassislarni o'z kelajagi sohasida kasbiy faoliyat va amaliy ko'nikmalarga ega bo'ladilar. A. G. Prolivayev o'zining «Pedagogika oliy o'quv yurtida jismoniy tarbiya o'qituvchilari

tayyorlash tizimini takomillashtirish» nomli maqolasida jismoniy madaniyat sohasida boʻljak mutaxassislarni tayyorlash muammolarini tahlil qiladi. Muallifning fikricha, boʻljak oʻqituvchilarni tayyorlashdagi muhim muammolardan biri nazariylashtirishning kuchayishi va amaliyotning etishmasligidir. Muallif shunday yozadi: "...pedagogika oliy oʻquv yurtlarining bitiruvchilari nazariy bilimlarning mustahkamligiga ega boʻlib, uni maktabning kundalik faoliyatiga joriy eta olmaydilar..." [3].

L.V.Gryzlovaning maqolasi nomidagi Mordoviya davlat pedagogika instituti misolida oliy taʼlimni modernizatsiya qilish sharoitida jismoniy tarbiya va sport sohasida oʻqituvchilarni tayyorlashning dolzarb masalalariga bagʻishlangan boʻlib unda jismoniy tarbiya va sport sohasidagi kadrlar tarkibini tahlil qilish va u faoliyatni takomillashtirish yoʻnalishida ilmiy izlanish olib borgan [4].

Taʼkidlash joizki, oliy taʼlimni takomillashtirish yoʻnalishlaridan biri qonunchilik sohasidagi oʻzgarishlar bilan bogʻliq. Yangi oʻzgarishlar talabalarning kelajakdagi kasbga nisbatan amaliy faoliyatining yangi yoʻnalishlari bilan birga keladi. Ushbu muammoni hal qilishning samarali usullaridan biri innovatsion texnologiyalarni joriy etishdir.

Kadrlar tayyorlashda amaliy faoliyatni taʼlim jarayonida qoʻllash muhim rol oʻynaydi. Mutaxassis amaliy koʻnikmalarni, hatto eng oddiy darajada ham qanchalik tez egallashni boshlasa, uning kasbiy tayyorgarligi va malakasini oshirish imkoniyati shunchalik koʻp boʻladi. Shaxsiy qobiliyatlar faqat tajriba va amaliyot orqali shakllanadi va amalga oshiriladi. Amaliy faoliyatni amalga oshirish ishbilarmonlik oʻyinlari yordamida amalga oshirilishi mumkin, undan pedagogika oliy oʻquv yurtida asosiy texnologik vosita sifatida oʻquv-amaliy mashgʻulotlarda boʻljak oʻqituvchilarning kasbiy tayyorgarligi jarayonida foydalanish mumkin. Ishbilarmonlik oʻyini - bu vaziyatni mutaxassisning professional faoliyatiga imkon qadar yaqinlashtirish mumkin boʻlgan usul hisoblanadi. Bu boʻljak mutaxassislarning oʻquv va amaliy, taqlid va tayyorgarlik faoliyati boʻlib, oʻyindan amaliy faoliyatga oʻtish bosqichidir. Didaktik oʻyin - boʻljak oʻqituvchilarning oʻquv va amaliy faoliyatini tashkil etishning universal texnologik vositasi boʻlib, jarayonni uning ishtirokchilari faoliyatining tegishli hissiy fonda amalga oshirish orqali psixofiziologik ortiqcha kuchlanish darajasini kamaytirishga imkon beradi. Komplekslardagi maʼlum funksiyalarni tashkil etuvchi oʻyin harakatlaridan iborat oʻyin faoliyati, shuningdek, insonni mehnatga samarali, kasbiy tayyorgarligi sifatida ham taʼriflanishi mumkin.

E.V. Bystritskaya oʻzining maqolasida jismoniy tarbiya pedagogik yoʻnalishlari talabalarining kasbiy pedagogik tayyorgarligi sifatini oshirish boʻyicha faoliyatini tashkil etish tizimini tahlil qiladi. Oʻquvchilarning individual faoliyatini tashkil etish jarayoni ongsiz shaklga ega boʻlmagan, demak u oʻquvchilarda "oʻqituvchining mustaqil faoliyati uning shaxsiy masʼuliyati" degan ishonchni shakllantirmasdan, shaxsiy xususiyatni shakllanmasligini isbotlagan [5].

Mutaxassislar tayyorlashda nazariy bilimlar amaliy bilimlar kabi muhimdir. Boʻljak oʻqituvchi nafaqat jismoniy tarbiya va sport nazariyasi va metodikasi, balki taʼlim muassasasida jismoniy tarbiya va sportni tashkil etish uchun zarur boʻlgan fiziologiya, biomechanika, anatomiya va boshqa fanlardan ham bilimga ega boʻlishi kerak.

Shunday qilib, boʻljak jismoniy madaniyat oʻqituvchisining kasbiy tayyorgarligi va malakasi bir vaqtning oʻzida amaliy va nazariy faoliyat natijasida olingan bilim va koʻnikmalar darajasi bilan belgilanadi.

Yuqoridagi talablarni hisobga olgan holda oliy taʼlim muassasasida jismoniy tarbiya oʻqituvchisining umumiy kasbiy fazilatlarini va vazifalarini shakllantirish mumkin:

- oʻqitish va metodika faniga ega boʻlishi;
- psixologik tayyorgarlik,

- umumiy bilim,
- keng madaniy dunyoqarash,
- pedagogik mahorat,
- ta'lim texnologiyalariga ega bo'lish,
- talabalar jamoasi haqida bilim
- tashkilotchilik qobiliyatlari va qobiliyatlari,
- ilmiy ishtiyoq,
- pedagogik takt;
- pedagogik texnika,
- bajarilayotgan ishning maqsad va vazifalarini aniq va aniq tushunish;
- muloqot qobiliyatlari [6].

Hozirgi vaqtda fan va texnikaning o'sish sur'atlari talabalarning turli sohalarida bilim darajasini oshirish uchun turli usullardan foydalanish imkonini beradi. Muayyan kasblar uchun yuqori sifatli o'qitishning yangi dasturlari va usullari mavjud bo'lib, ular nafaqat ko'plab ko'nikmalarni to'plashga yordam beradi, balki umumiy madaniyatni oshirish imkoniyatlarini oshiradi, shuningdek, bo'lajak mutaxassislariga o'z ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarishga imkon beradi.

Bo'lajak jismoniy madaniyat o'qituvchilarini tayyorlash, eng avvalo, o'quv dasturlari va turli usullarni ishlab chiqish va amalga oshirishni o'z ichiga oladi, ular yordamida o'quvchi o'quv faoliyati mazmuni haqida ma'lumot oladi. Bilim va malakalarni o'zlashtirish sifati o'qituvchining dastur mazmunini qanday taqdim etishiga ham bog'liq. O'qitishda harakatlar ketma-ketligi, o'quv faoliyati jarayonining tuzilishi, bo'lajak mutaxassislarni rag'batlantirish usullari juda muhim rol o'ynaydi. Shunday qilib, bo'lajak o'qituvchilarning ta'lim sifatini oshirish talabi har doim ham muhim va dolzarb bo'lib kelgan va shunday bo'lib qoladi.

Adabiyotlar:

1. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования - М.: Просвещение. 1990-141с.
2. Белозерцев Е.П. Подготовка учителя в условиях перестройки - М.: Педагогика, 1989- 208с.
3. Поливаев А.Г. Особенности формирования профессионально-педагогических умений на основе учета индивидуально-психологических //Педагогическое образование и наука. 2012. №2 94-96 с.
4. Грызлова Л.В. «Подготовка профессиональных кадров по физической культуре и спорту в условиях модернизации высшего образования» //Теория и практика физической культуры //2015-й год, №8, август - 13-14 с.
5. Быстрицкая Е.В. «Система организации самостоятельной учебной деятельности студентов в условиях модернизации профессионального педагогического образования»//Теория и практика физической культуры //2016-й год, №11, ноябрь -7-86 с.
6. Жуйкова Т.П. Профессиональная педагогическая направленность в формировании личности будущего учителя //Наука и бизнес. 2013. №1- 19с.

РЕЗЮМЕ

Jamiyatning rivojlanish darajasi ta'lim sifati darajasini belgilaydi, bu bevosita o'qituvchilarning malakasiga bog'liq. Oliy ta'lim muassasalarida kasbiy tayyorgarlik bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchisini tarbiyalash jarayonidagi eng muhim bosqichdir, chunki oliy ta'lim muassasalari (keyingi o'rinalarda universitet) bo'lajak mutaxassis o'qituvchining kasbiy faoliyatini boshlashdan oldingi oxirgi bosqich hisoblanadi.

РЕЗЮМЕ

Уровень развития общества определяет уровень качества образования, который напрямую зависит от квалификации педагогов. Профессиональная подготовка в высших учебных заведениях является важнейшим этапом в процессе подготовки будущего учителя физической культуры, так как высшие учебные заведения (далее - вузы) являются последним этапом перед началом профессиональной карьеры педагога.

SUMMARY

The level of development of a society determines the level of quality of education, which directly depends on the qualifications of teachers. Vocational training in higher education institutions is the most important stage in the